

АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БУХАНЧЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.985: 343.132

**ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ КРИМІНАЛЬНОГО ВИБУХУ ЗА
УЧАСТЮ СПЕЦІАЛІСТА-ВИБУХОТЕХНІКА**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Красюк Іван Прокопович,
Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України,
начальник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Клименко Ніна Іванівна
юридичний факультет Київського Національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
Письменний Дмитро Петрович
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться “16” червня 2010 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.731.03 в Академії управління МВС за адресою: 02121, Київ, вул. Колекторна, 4

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Академії управління МВС за адресою: 02121, Київ, вул. Колекторна, 4

Автореферат розісланий “ ” травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Ю. Хабло

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із найважливіших завдань, що постає перед правоохоронними органами незалежної держави Україна, є боротьба з незаконним поводженням з вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами і вибуховими пристроями, а також із злочинами, що вчинюються із застосуванням названих об'єктів, у тому числі й випадками кримінальних вибухів. З початку 90-х років в Україні значно збільшилась кількість злочинів, пов'язаних із вбивствами, нанесенням тілесних ушкоджень, бандитизмом, захопленням та викраденням транспортних засобів, зокрема літаків, диверсіями, терористичними актами і особливо злісним хуліганством. При цьому значно ускладнилися способи, технічні засоби, знаряддя вчинення злочинів.

Серйозною загрозою для сучасного суспільства є тероризм та інші злочини, під час вчинення яких застосовуються як знаряддя злочину вибухові речовини і пристрої. Злочини, які вчинюються із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв, відрізняються особливою жорстокістю, направлені проти життя людей, їх майна, спричинюють суттєву моральну і політичну шкоду, ускладнюють оперативну ситуацію в Україні.

Соціальна небезпека, складність розслідування випадків застосування вибухових речовин і вибухових пристроїв для вчинення вбивств, нанесення економічного збитку конкурентам, викликали необхідність створення спеціальних методів дослідження з метою визначення епіцентру вибуху, виду і кількості вибухових речовин, які застосовувались, визначення дії вибуху на оточуюче середовище, можливе джерело надходження вибухівки і принципу її введення в дію та іншої інформації, необхідної для встановлення особи-виготовлювача знаряддя вибуху та його пошуку.

На території колишнього СРСР у 70-80-х роках ХХ століття з'явилися методики, які розробили В.Н. Агінський, В.Г. Березкін, С.І. Винокуров, М.М. Граненков, Ю.М. Дільдін, Є.А. Жаров, В.П. Колмаков, В.В. Мартинов, М.В. Перебитюк, А.Ю. Семенов, І.М. Сорокін, А.Д. Стецкевич, С.І. Тетерев, А.А. Шмирьов. Ці методики давали можливість визначити тип вибухових речовин за мікрооб'єктами, вилученими з місця події, а також розглядали методику дослідження місця вибуху тощо. Водночас недостатня кількість методичних розробок, відсутність методик та єдиного підходу до виявлення і вилучення на місці вибухів речових доказів, призводить до того, що часто важлива для розшуку і слідства інформація втрачається вже на першій стадії розслідування такого роду злочинів. Так, опитані спеціалісти-вибухотехніки зазначили про труднощі у технічному оснащенні (96%) та інформаційно-довідковому забезпеченні (92%) при пошуку та знешкодженні вибухових речовин та пристроїв.

До 1995 року, коли в ОВС України були створені спеціальні вибухотехнічні підрозділи, в нашій країні була відсутня накопичена та

узагальнена практика розслідування злочинів, пов'язаних з вибухом, статистичні дані про характер вибухів і вилучені речові докази. Водночас 70% спеціалістів-вибухотехніків за рік виїжджають для проведення профілактичних заходів та пошуку і знешкодження вибухових речовин та вибухових пристроїв більше 100 разів.

Після вибуху виникають специфічні сліди, що певним чином характеризують особу підривача і дають можливість його встановлення шляхом одержання під час огляду місця події оперативно-розшукової інформації. Існує особлива потреба застосування спеціальних знань і методів для з'ясування природи вибуху і обставин, які його супроводжують. Зазначене визначає необхідність створення єдиної методики огляду місця кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком та попереднього дослідження слідів вибуху, і обумовлює вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження спрямоване на виконання “Програми протидії нелегальному обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки та радіоактивних матеріалів на 2004-2007 роки”, затвердженої рішенням колегії МВС України від 06.02.2004 № 1км/1; “Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки”, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 № 1767 та є одним з напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність ОВС на період 2004-2009 років (наказ МВС України від 05.07.2004 № 755).

Проведення дослідження цієї теми передбачене планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Київського національного університету внутрішніх справ на 2006-2009 роки. Тема дисертації зареєстрована Координаційним бюро з проблем криміналістики Академії правових наук України (реєстр. № 764, 2006 р.).

Мета і завдання дослідження. Головна мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі існуючих правових норм і теоретичних положень криміналістики з питань організації огляду місця події, попереднього дослідження речових доказів за кримінальними справами, пов'язаними з вибухами, розробити теоретичні та практичні засади огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка, визначити його особливості.

Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні *завдання*:

- визначити місце криміналістичної вибухотехніки у системі криміналістики;
- розробити конструктивні пропозиції щодо удосконалення роботи спеціалістів-вибухотехніків при проведенні огляду місця події, пов'язаного з кримінальним вибухом, а також стосовно обставин вибуху за слідовою картиною, яка надасть практичну допомогу для розкриття цієї категорії злочинів;
- узагальнити практику застосування правоохоронними органами методики виявлення і дослідження вибухових пристроїв, речовин і слідів, які

виникають на місці події після вибуху;

- обґрунтувати функціональне розмежування повноважень слідчого і спеціаліста-вибухотехніка при проведенні огляду місця події;

- розробити рекомендації щодо вдосконалення роботи експертів та спеціалістів-вибухотехніків стосовно виявлення та вилучення на місцях подій, пов'язаних з кримінальними вибухами, речових доказів;

- сформулювати рекомендації щодо встановлення обставин вибуху за слідвою картиною як однієї з особливостей огляду місця кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком;

- розробити практичні рекомендації оперативним службам і слідчим підрозділам стосовно встановлення вірогідних місць перебування злочинців при вчиненні керованих вибухів.

Об'єктом дослідження є теорія і практика проведення огляду місця кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком, а також суспільні відносини в сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з вибухами.

Предметом дослідження є особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи та основні категорії діалектико-матеріалістичного пізнання соціальних явищ і процесів розвитку та взаємозв'язку об'єктів реальної дійсності, система загальнонаукових та спеціальних методів, які є засобами наукового пошуку в арсеналі гуманітарних, у тому числі й юридичних наук. Автором також застосовувалися формально-логічний (підрозділи 1.2., 1.4.), функціональний (підрозділ 1.3.), історико-правовий (підрозділ 1.1.), структурний (підрозділ 1.2.), логічний (підрозділи 1.1., 2.3., 2.4.) та статистичний методи (підрозділи 1.3., розділ 2), метод моделювання та реконструювання (підрозділ 2.4.), а також особистий досвід роботи на посаді начальника сектору вибухотехнічної експертизи вибухотехнічної лабораторії Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

У дослідженні використані роботи з питань криміналістики, вибухотехнічної експертизи, криміналістичної вибухотехніки, загальної теорії огляду місць подій за фактами кримінальних вибухів, ситуалогії, фізики, хімії, кримінального права, кримінально-процесуального права. Зокрема, йдеться про праці таких вчених-криміналістів України та інших держав, як Т.В. Авер'янова, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Є. Бергер, А.І. Вінберг, М.С. Вертузаєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, Г.І. Грамович, Є.Ф. Грязнов, В.В. Гунер, Ю.Ф. Жаріков, С.М. Забарін, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, І.П. Карлін, Н.С. Карпов, Н.І. Клименко, М.В. Кобець, І.А. Котов, А.Ф. Кофанов, І.П. Красюк, В.С. Кузмичов, В.К. Лисиченко, М.А. Михайлов, І.Д. Моторний, Г.В. Прохоров-Лукін, О.Р. Росінська, М.В. Салтевський, В.К. Стринжа, М.Я. Сегай, Є.І. Тихонов, В.Н. Цветкова, О.О. Шмаров та ін.

Емпірична база дослідження. Для проведення дослідження використовувались: узагальнений аналіз емпіричного матеріалу, отриманого

в результаті соціологічного дослідження; результати вивчення діяльності спеціалістів-вибухотехніків щодо проведення оглядів кримінальних вибухів, виявлення ними вторинних вибухових пристроїв, їх знешкодженню, встановлення обставин вибуху за слідами відображення; результати анкетування 150 спеціалістів-вибухотехніків та техніків-саперів Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів при ГУ УМВС України в областях, а також керівників цих підрозділів; статистичні дані за 2006 та 2009 роки, що стосуються діяльності вибухотехнічних служб в різних регіонах України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається передусім тим, що дисертація є однією з перших монографічних робіт, присвячених проблемним питанням визначення особливостей проведення огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка за часів незалежності України. В роботі розглянуті найбільш актуальні проблеми, які пов'язані з кримінальними вибухами, зокрема питання виявлення, вилучення, збереження слідів застосування вибухових пристроїв та з'ясування обставин вибуху з метою встановлення осіб, які вчинили ці злочини, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано авторське визначення криміналістичної вибухотехніки як окремого криміналістичного вчення, що є галуззю криміналістичної техніки, яке вивчає вибухові речовини та пристрої, закономірності відображення та одержання інформації про їх застосування і розробляє технічні прийоми, методи і засоби виявлення, діагностики, збереження, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та слідів їх застосування з метою розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами, вибуховими речовинами та пристроями, а також обставинами, які при цьому встановлюються;

- розроблена авторська класифікація вибухових пристроїв за криміналістично значущими ознаками, серед яких спосіб виготовлення, види заряду вибухової речовини, механізм підризу;

- встановлені найбільш доцільні методи огляду місця кримінального вибуху залежно від наслідків дії вибухових речовин на оточуюче середовище, а саме: при вибуху на відкритій місцевості без будівель, споруд та рекомендовано використовувати метод огляду по координатній сітці, при заподіянні вибухом смерті людині у приміщенні – метод базової смуги та ін.;

удосконалено:

- описання ознак вибуху за рахунок деталізації дії слідів вибуху на оточуючу обстановку;

- рекомендації щодо визначення місця перебування злочинця-підричника при статичному і динамічному керуванні вибуховими пристроями шляхом проведення експериментів, пов'язаних з дослідженням лінії руху потерпілого;

– наукове, навчально-методичне забезпечення підготовки та практичної діяльності експертів та спеціалістів-вибухотехніків щодо виявлення та вилучення на місцях подій, пов'язаних з кримінальними вибухами, речових доказів;

дістало подальшого розвитку:

– технологія огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, до якої включено детальний опис таких методів слідчої дії як: по координатній сітці, по спіралі, по смугах, по квадратах (зонах), радіальний, «хрестом», базової смуги, триангуляційний та ін.;

– рекомендації щодо встановлення місць перебування злочинців при керуванні вибуховими пристроями з розглядом закономірностей використання орієнтирів щодо місця вибуху.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення є результатом самостійної роботи автора, відображеної у чотирьох фахових статтях, дві з них у співавторстві (особистий внесок здобувача у створення даних розробок – 75 %.), трьох конференціях, програмі стажування працівників експертної служби МВС України за спеціалізацією “Дослідження вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху” (особистий внесок здобувача – 60 %.), методичних рекомендаціях “Організація контролю за вхідною кореспонденцією (листів, бандеролей) на наявність вибухових пристроїв і радіоактивних речовин” (особистий внесок здобувача у створення розробки – 65 %) та навчально-практичному посібнику “Засоби та способи протидії терористичним актам, вчиненим із застосуванням вибухових пристроїв” (особистий внесок здобувача у створення даної розробки – 50 %.). Дисертація виконана самостійно на основі особистих досліджень. Основні теоретичні положення та розробки, які характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертантом особисто. Наукові ідеї та розробки, які належать співавторам і містяться у спільних публікаціях, у дисертаційному дослідженні не використовувались.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що виявлені недоліки в сучасних методах криміналістичного дослідження вибухових пристроїв та речовин або їх залишків після вибуху, а також у методиці огляду місця вчинення кримінального вибуху, дали можливість розробити ряд пропозицій, які спрямовані на удосконалення існуючих методик та підвищення ефективності розкриття злочинів такого роду.

Окремі положення дослідження знайшли своє відображення у навчально-практичному посібнику “Засоби та способи протидії терористичним актам, вчиненим із застосуванням вибухових пристроїв”, в інформаційних листах, методичних рекомендаціях, програмах стажувань.

Основні положення дослідження використовуються при проведенні занять на курсах підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування для спеціалістів-вибухотехніків експертної служби МВС України за напрямом “Дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху” (акти впровадження в практику НДЕКЦ при УМВС України у Вінницькій

області від 22.01.2010 № 27/744; НДЕКЦ при ГУМВС України в Харківській області від 27.01.2010 № 57/307; НДЕКЦ при УМВС України у Волинській області від 20.02.2010 № 14/6-280 та у навчальному процесі Класичного приватного університету при викладанні «Криміналістики» та спецкурсів «Особливості розслідування окремих видів злочинів».

Теоретична значимість результатів дослідження також полягає в тому, що сформульовані та викладені в дисертації теоретичні положення внесуть певний вклад у розвиток науки криміналістики, можуть послужити вихідною науковою базою для розвитку загальнотеоретичних проблем криміналістики і подальшого вивчення криміналістичних проблем вибухотехніки.

Апробація результатів дисертації. Апробація основних положень дослідження здійснювалася шляхом публікації у наукових статтях, методичних рекомендаціях, програмах стажування, впроваджених у практичну діяльність вибухотехнічних підрозділів експертної служби МВС України, навчальний процес кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ, Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Основні положення та висновки дисертації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 65-річчю піротехнічної поліції Республіка Чехії (м. Прага, 03-10.09.2008); науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної юридичної науки: теорія і практика” (м. Київ, 15.05.2009); науково-практичній конференції “Юридична наука та правоохоронна діяльність” (м. Дніпропетровськ, 05.06.2009); науково-практичній конференції “Криміналістика у протидії злочинності” (м. Київ, 16.11.2009).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дістали відображення у десяти публікаціях, серед яких чотири статті опубліковані у виданнях, включених ВАК України до переліку фахових з юридичних наук, три тези доповідей у збірниках конференцій, методичні рекомендації, одна програма стажування та науково-практичний посібник.

Структура дисертації. Згідно з логікою наукового дослідження робота складається зі вступу, двох розділів, що поділяються на вісім підрозділів, висновків, двох додатків на 25 сторінках і списку використаних джерел (176 найменувань). Повний обсяг роботи становить 183 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 158 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об’єкт і предмет, його методологічну основу, сформульовано основні положення, що становлять наукову новизну, зазначено практичне значення результатів, наведено відомості щодо апробації та публікацій основних положень і результатів здійсненого дослідження.

Розділ 1. “Розвиток криміналістичної вибухотехніки” присвячений дослідженню теоретичних питань криміналістичної вибухотехніки, що є галуззю криміналістичної техніки, яка вивчає вибухові речовини та пристрої, закономірності відображення та одержання інформації про їх застосування і розробляє технічні прийоми, методи і засоби виявлення, діагностики, збереження, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та слідів їх застосування з метою розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами, вибуховими речовинами та пристроями, а також обставинами, які при цьому встановлюються.

У підрозділі 1.1. *“Криміналістична вибухотехніка, як окреме криміналістичне вчення”* розглянуто питання, щодо визначення місця і ролі криміналістичної вибухотехніки в системі науки криміналістики, яке на сьогодні в юридичній літературі так і не визначено.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що криміналістична вибухотехніка, як окрема галузь науки криміналістики, системно пов'язана з іншими галузями знань - фізикою і хімією вибуху, медициною і фізіологією (по характеру дії вражаючих факторів вибуху на живі організми), матеріалознавством, радіоелектронікою тощо.

На думку автора, структура криміналістичної вибухотехніки умовно повинна складатися з наступних розділів: 1) загальні положення криміналістичної вибухотехніки; 2) характеристика вибухових речовин і вибухових пристроїв, конструктивні схеми і способи їх застосування; 3) пошук вибухових речовин і вибухових пристроїв; 4) локалізація і знешкодження вибухонебезпечних об'єктів; 5) огляд місця події, пов'язаної з вибухом; 6) судова вибухотехнічна експертиза; 7) вибухотехнічні обліки.

Ураховуючи вищезазначене, у роботі пропонується визначити криміналістичну вибухотехніку, як окреме криміналістичне вчення, яке вивчає вибухові речовини та пристрої, закономірності відображення та одержання інформації про їх застосування і розробляє технічні прийоми, методи і засоби виявлення, діагностики, збереження, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та слідів їх застосування з метою розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами, вибуховими речовинами та пристроями, а також обставинами, які при цьому встановлюються.

У підрозділі 1.2. *“Сучасні визначення вибуху та його невід'ємних складових частин”* для чіткого розуміння явищ, які відбуваються на місцях злочинів, пов'язаних із вибухами, змін оточуючого середовища (так званих "речової обстановки" та "речових доказів"), які виявляє, фіксує, вилучає та зберігає спеціаліст на місці вибуху чи виявленні вибухових пристроїв та речовин, автором розглянутий понятійний апарат цих процесів.

Аналіз слідів виявлених при огляді місця події, дозволяє спеціалісту встановити ознаки, які вказують на природу вибуху, а також зробити припущення про вид вибухової речовини та конструкцію вибухового пристрою.

Дисертант приєднується до позиції вчених, які вважають, що основа огляду місця кримінального вибуху, міститься в положеннях, які розкривають такі поняття, як: вибух, вибуховий пристрій, засіб підриву, вибухова речовина тощо.

У підрозділі 1.3. *“Обстановка керування вибухами при вчиненні злочинів”* встановлено, що для з’ясування наслідків вибухів щодо оточуючих об’єктів спеціаліст-вибухотехнік повинен володіти знаннями про криміналістичні сліди вибуху, способи їх розпізнання, виявлення та дослідження. Інформація про сліди вибуху є інструментом пізнання конкретної злочинної події, яка використовується на первинних етапах оглядів місць події з метою проведення попередніх ситуаційних досліджень, організації та проведення слідчих дій і розшукових заходів. Знання про особливості слідової картини вибухів дозволяє визначати шляхи підходів та відходів злочинців, вірогідні місця їх розташування при вчиненні керованих вибухів.

У ході проведення ситуаційних досліджень важливу роль відіграють вихідні дані про центр (епіцентр) вибуху, потужність заряду вибухової речовини, її тип, конструкцію вибухового пристрою; місце знаходження об’єкту посягання (постраждалих осіб) та їх положення в момент вибуху (стоячи, сидячи тощо).

До вражаючих факторів дії вибухів, які мають вплив на людину, належать: бризантна та фугасна дія газоподібних продуктів і кіптяви, термічний, осколковий вплив, ударна та звукова хвиля. Залежність дії вражаючих факторів вибуху від відстаней можливо визначити через зони враження. Оцінюючи зазначені особливості слідової картини вибуху, визначаються зручні місця для спостереження та здійснення злочинцями керованих вибухів.

У підрозділі 1.4. *“Науково-технічні засоби виявлення вибухових пристроїв та слідів вибуху під час огляду місця події”* визначено, що на практиці існує нагальна проблема з оснащення оперативних працівників, пошукових груп, експертів-криміналістів та службовців контрольних підрозділів, спеціалізованих лабораторій сучасними надійними засобами (комплексами) виявлення та розпізнавання вибухових речовин та вибухових пристроїв.

Нині для виконання особливо небезпечних робіт із знешкодження вибухових пристроїв практичними підрозділами використовуються роботизовані вибухотехнічні дистанційно-керовані засоби і системи. Застосування спеціальних приладів, які доставляються до вибухових пристроїв за допомогою роботів, може знизити до мінімуму контакт спеціаліста з вибухонебезпечними предметами.

При дослідженні місця події експерти-вибухотехніки практично завжди стикаються з проблемою оперативного визначення вибухових речовин, результати якого можуть зорієнтувати працівників органів внутрішніх справ у пошуку злочинця "за гарячими слідами". Для підвищення ефективності боротьби зі злочинами пов’язаними із застосуванням вибухових пристроїв,

доцільно застосовувати засоби експресного визначення парів вибухових речовин.

У результаті використання всього комплексу вибухотехнічних засобів спеціалісти мають можливість визначити реальну небезпеку виявленого предмету, ступінь підготовленості до вибуху пристрою, можливість переміщення небезпечного пристрою у просторі, встановити принцип дії вибухового пристрою, запропонувати план його розрядження чи знищення, максимально вилучити та зафіксувати сліди вибуху.

Розділ 2. “Тактичні особливості та технологія огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка” присвячений тактичним особливостям та технології огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка.

У підрозділі 2.1. *“Тактико-психологічна підготовка спеціаліста-вибухотехніка до огляду місця кримінального вибуху”* визначено, що важливу роль для виконання завдань з виявлення, розрядження, транспортування, знищення вибухових пристроїв і вибухових речовин та огляду місця вибуху відіграють професійні навички та психологічна готовність спеціалістів експертної служби.

На думку дисертанта, будь-яка робота потребує внутрішньої активності людини (напруження пам'яті, уваги, мислення, волі) і витрат фізичних сил. Чим важча робота, тим вище внутрішнє напруження, тим різноманітніші його прояви і вплив на кінцеві результати діяльності в цілому. Складність і відповідальність завдань при виконанні спеціальних вибухотехнічних робіт завжди пов'язані з внутрішнім напруженням.

Особливості формування спеціальної та психологічної готовності спеціалістів-вибухотехніків у межах професійної підготовки раніше не розглядалися. Це пов'язано з тим, що ця фахова спеціальність в органах внутрішніх справ запроваджена лише з 1996 року, а підготовка фахівців ґрунтувалася на спорідненій військовій спеціальності – сапер. Водночас військові спеціалісти-сапери працюють в інших, більш сприятливих умовах – за відсутності безпосередньої загрози життю людей.

Автор дотримується думки, що вся система занять підготовки спеціалістів-вибухотехніків має бути спрямована на постійне вдосконалення професійної майстерності та підтримку засвоєних умінь і навичок. Таким чином, правильно спланований навчальний процес допоможе забезпечити формування спеціальної та психологічної готовності спеціалістів-вибухотехніків до виконання покладених на них завдань. Організація професійної підготовки спеціалістів за наведеними методами сприятиме забезпеченню на високому рівні особистої безпеки, запобіганню травмувань та загибелі навколишнього населення, прийманню обґрунтовано виважених рішень з пошуку, розрядження і знешкодження вибухових пристроїв та вибухових речовин.

У підрозділі 2.2. *“Пошук споряджених вибухових пристроїв спеціалістом-вибухотехніком у ході огляду місця кримінального вибуху”* розглядається специфіка огляду місця події за фактом кримінального вибуху

за участю спеціаліста-вибухотехніка на наявність вторинних вибухових пристроїв та вибухових речовин, які частково не прордетонували.

Дисертант зазначає, що при здійсненні пошуку вибухових пристроїв, слід звернути увагу на те, що, як правило, місце вчинення злочину вибирається у результаті тривалого спостереження за життєдіяльністю суб'єкта (або об'єкта), на який буде спрямоване злочинне посягання та визначається цілями, які при цьому переслідуються.

Звертається увага на порядок проведення пошуку, знешкодження, транспортування та знищення вибухового пристрою, вилучення криміналістичних слідів з деталей пристрою і проведення фіксації зазначених дій. Процедури проведення огляду об'єктів повинні передбачати мінімальний ризик для оточуючих людей і вибухотехніків з урахуванням того, що помилки на всіх етапах дій можуть призвести до фатальних наслідків.

У підрозділі 2.3. *“Методи огляду місця події та фіксації речових доказів за фактом кримінального вибуху”* проаналізовано технологію огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, до якої включено детальне описання таких методів слідчої дії як: по координатній сітці, по спіралі, по смугах, по квадратах (зонах), радіальний, «хрестом», базової смуги, триангуляційний та ін.

Приділяється увага різного роду слідам, які вилучаються при огляді місця кримінального вибуху, що при попередньому дослідженні дозволяє встановити конструкцію вибухового пристрою, тип вибухової речовини та портрет особи злочинця. Крім цього, узагальнено практику застосування правоохоронними органами методики виявлення і дослідження вибухових пристроїв, речовин і слідів, які виникають на місці події після вибуху.

Встановлені найбільш доцільні методи огляду місця кримінального вибуху залежно від наслідків дії вибухових речовин на оточуюче середовище, а саме: при вибуху на відкритій місцевості без будівель і споруд рекомендовано використовувати метод огляду по координатній сітці, при заподіянні вибухом смерті людині у приміщенні – метод базової смуги та ін.

У підрозділі 2.4. *“Моделювання події спеціалістом-вибухотехніком на підставі огляду місця кримінального вибуху за оточуючою обстановкою”* запропоновано вихідні дані для визначення місця перебування злочинця під час вчинення керованих вибухів, якими можна користуватися як у процесі огляду місця події, так й при проведенні експертних досліджень. Існує особлива потреба застосування спеціальних знань і методів для з'ясування природи вибуху і обставин, які його супроводжують.

Звертається увага на необхідність здійснення спеціалістом-вибухотехніком такого заходу, як моделювання на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою, що є суттєвим у експертному забезпеченні розкриття кримінальних вибухів. Сформульовано рекомендації щодо встановлення обставин вибуху за слідовою картиною, як однієї з особливостей огляду місця кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком.

ВИСНОВКИ

На основі систематизації отриманих результатів сформульовано низку підсумкових узагальнень, що конкретизовано в таких висновках.

Дисертація є одним з перших в українській науці криміналістики комплексним узагальненням проблем огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка та попереднього дослідження слідів вибуху з метою встановлення обставин вибуху, суб'єкта злочину та запобігання вибуху.

Основні результати проведеного дослідження відображено в таких висновках і пропозиціях:

1. Криміналістична вибухотехніка - це структурна частина криміналістичної техніки та одночасно є окремим криміналістичним вченням. Криміналістична вибухотехніка вивчає вибухові речовини та пристрої, закономірності відображення та одержання інформації про їх застосування і розробляє технічні прийоми, методи і засоби виявлення, діагностики, збереження, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та слідів їх застосування з метою розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами, вибуховими речовинами та пристроями, а також обставинами, які при цьому встановлюються.

2. В огляді місця кримінального вибуху бере участь багато фахівців: вибухотехніки, спеціалісти у галузі радіоелектроніки, металознавства, будівництва, технології виробництва, експлуатації транспорту, інспектори органів пожежного нагляду та ін. Однак, основну допомогу слідчому у проведенні цієї слідчої дії, фіксації її результатів надає спеціаліст-вибухотехнік.

3. Спеціаліст-вибухотехнік при огляді місця події спроможний оцінити потужність заряду вибухового пристрою, який спрацював, визначити спрямованість дії ударної хвилі, вид вибухової речовини, якою був оснащений вибуховий пристрій, окреслити зону пошуку речових доказів, висунути обґрунтоване припущення про місце перебування підричника під час вибуху керованого вибухового пристрою, встановити інші обставини відповідно до конкретних умов огляду.

4. Вибухові пристрої класифіковані за способом виготовлення на промислові, саморобні, перероблені. Ці класи поділені на підкласи, що допомагає чітко розмежовувати їх, встановити механізм дії вибухового пристрою, дозволяє запропонувати рекомендації щодо виявлення, вилучення, фіксації, дослідження, транспортування, знешкодження вибухового пристрою.

5. У роботі встановлені найбільш доцільні методи огляду місця кримінального вибуху залежно від наслідків дії вибухових речовин на оточуюче середовище та місця скоєння злочину. Правильний вибір методу огляду місця кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком та фіксація

слідів вибуху шляхом вибору методу прив'язки об'єктів, дозволяє отримати інформацію про вибуховий пристрій, наявність у злочинця професійних знань і навичок з вибухової справи, даних про його особистість, що забезпечує всебічне, повне та об'єктивне розкриття злочину.

6. У ході огляду місця події спеціаліст-вибухотехнік моделює місце вибуху, і за рахунок ситуаційних досліджень встановлює вірогідне місце перебування злочинця при керуванні вибуховим пристроєм. У методику розрахунку беруться координати, орієнтири, положення тіла потерпілого та ін. Визначення місць керування вибуховими пристроями при вчиненні злочинів дає змогу встановити осіб, причетних до вибухів, на початковому етапі розслідування, у тому числі й за «гарячими слідами».

7. Моделювання обстановки кримінального вибуху спеціалістом-вибухотехніком за оточуючою обстановкою є суттєвим внеском у експертне забезпечення розкриття кримінальних вибухів, вчинених у так званих „неочевидних умовах”.

8. Запропоновано декілька методів розгляду психологічних проблем та шляхи їх вирішення, які виникають у спеціалістів-вибухотехніків під час роботи з вибухонебезпечними предметами.

Підсумовуючи проведені дослідження, дисертант дійшов висновку про те, що виявлені недоліки в сучасних методах криміналістичного дослідження вибухових пристроїв та речовин або їх залишків після вибуху, а також у методиці огляду місця вчинення кримінального вибуху, дали можливість розробити ряд пропозицій до існуючих методик, які спрямовані на їх удосконалення та підвищення ефективності розкриття злочинів такого типу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Буханченко О. А. Щодо строків зберігання речових доказів (вибухонебезпечних предметів, віднесених до категорії надзвичайно небезпечних) / О. А. Буханченко, В. І. Пащенко // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. – К.: «Ін Юре», 2006. – № 1(5). – С. 12–14.

2. Буханченко О. А. Організація контролю за вхідною кореспонденцією на наявність вибухових пристроїв і радіоактивних речовин / О. А. Буханченко / Криміналістичний вісник: Наук. – практич. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. – К.: Вид. Дім «Ін. Юре», 2008. – № 2 (10). – С. 157–159.

3. Буханченко О. А. Моделювання події спеціалістом-вибухотехніком на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою / О. А. Буханченко // Науково-практичний журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)». – 2009. – №21. – С.61–66.

4. Буханченко О. А. Криміналістична вибухотехніка, як окреме криміналістичне вчення / О. А. Буханченко // Науково-практичний журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)». – 2010. – № 22. – С.61–66.

5. Буханченко О.А. Моделювання місця вибуху спеціалістом-вибухотехніком за оточуючою обстановкою / О. А. Буханченко // Юридична наука та правоохоронна діяльність: Матер. Міжвуз. наук.- практи. конф. молодих учених (Дніпропетровськ, 15 травня 2009 року). – Вип. 10. – 2009. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 326–328.

6. Буханченко О. А. Особливості огляду слідів вибуху при зламі металевих сховищ / О. А. Буханченко // Криміналістика у протидії злочинності: Тези доп. наук.-практи. конф. (Київ, 16 листопада 2009 року) [Видання присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ]. – К.: „ХАЙ-ТЕК ПРЕС”, 2009. – С. 277-279.

7. Буханченко О. А. Особливості огляду місця події, пов'язаного з кримінальним вибухом / О. А. Буханченко // Актуальні проблеми сучасної юридичної науки: теорія і практика: тези загальноуніверситетської підсумкової наук.-теорет. конф., присвяченої Дню науки [текст] / за ред. О. М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 10–11.

8. Пащенко В.І. Програма стажування працівників експертної служби МВС України за спеціалізацією “Дослідження вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху” (СДВ 17.40) / В. І. Пащенко, О. А. Буханченко, В.І. Мороз. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. – 27 с.

9. Красюк І.П. Організація контролю за вхідною кореспонденцією (листів, бандеролей) на наявність вибухових пристроїв і радіоактивних речовин (СДВ 11.10): Методичні рекомендації / І. П. Красюк, В. І. Пащенко, О. А. Буханченко. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. – 26 с.

10. Засоби та способи протидії терористичним актам, вчиненим із застосуванням вибухових пристроїв: навч.-практи. посіб. / [Буханченко О. А., Іщенко А. В., Кобець М. В., Пащенко В. І.]. – К., 2009. – 204 с.

АНОТАЦІЯ

Буханченко О.А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія управління МВС. – Київ, 2010.

Дисертацію присвячено вдосконаленню та вирішенню проблем огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка та попереднього дослідження слідів вибуху з метою встановлення обставин вибуху, суб'єкту злочину та запобігання вибуху.

На основі існуючих правових норм і теоретичних положень криміналістики з питань організації огляду місця події, попереднього дослідження речових доказів за кримінальними справами, пов'язаними з вибухами, розроблено теоретичні та практичні засади огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка, визначено його особливості.

Ключові слова: огляд місця події, спеціаліст-вибухотехнік, кримінальний вибух, вибухотехніка.

АННОТАЦІЯ

Буханченко А.А. Особенности осмотра места криминального взрыва с участием специалиста-взрывотехника. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Академия управления МВД. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена криминалистическим и организационным проблемам осмотра места криминального взрыва с участием специалиста-взрывотехника.

Структурно диссертация состоит из вступления, двух разделов, выводов, приложений и списка использованных источников.

В диссертации раскрываются вопросы организации осмотра места происшествия, предварительного исследования вещественных доказательств по уголовным делам, связанными со взрывами, разработаны теоретические и практические основы осмотра места криминального взрыва с участием специалиста-взрывотехника, определены его особенности.

В работе выделено и исследовано содержание основных элементов криминалистической взрывотехники; причины и способы совершения взрывов с применением самодельных взрывных устройств; личность преступника с учетом его психологических особенностей; некоторые процессы поиска самодельных взрывных устройств; установлены наиболее целесообразные методы осмотра места взрыва, с учетом последствий от действия взрывчатых веществ на окружающую обстановку.

Диссертантом акцентировано внимание на особенностях проведения осмотра места криминального взрыва в различных условиях, в частности, указано на целесообразность проведения некоторых проверочных действий при проведении предварительного исследования. Носителями информации, позволяющими установить лиц, причастных к изготовлению взрывного устройства и исполнителя взрыва, могут служить отдельные элементы или разрушенные от взрыва фрагменты конструкции самодельных устройств. Благодаря комплексу следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, в том числе проводимых экспертно-криминалистическим исследованием по составным частям взрывного устройства, нередко удается изобличить преступника.

На основе анализа работ ученых криминалистов, а также обобщения экспертной практики исследованы особенности начального и последующего этапов действий при проведении осмотра места криминального взрыва; предварительного исследования остатков взрывных устройств и взрывчатых веществ; использование специальных знаний и взаимодействия специалистов взрывотехников с другими участниками уголовного процесса при предотвращении взрывов.

Автором основывается, что качественный осмотр места происшествия, а также выявленные при этом следы, вещественные доказательства и обстоятельства совершения криминальных взрывов являются базовыми для применения специальных криминалистических приемов, в том числе использования знаний экспертов-взрывотехников при проведении исследований и экспертиз. Основываясь на предварительных выводах экспертов-взрывотехников, сформулированных в ходе осмотра места происшествия по факту криминального взрыва, достаточно хорошие результаты в расследовании преступлений достигаются по «горячим следам».

В работе раскрыта связь проводимого исследования с научными программами, планами и темами, определены цель, объект и предмет, перечислены задачи и методы, обозначен личный вклад, а также апробация результатов исследования, публикации и структура работы.

В ходе подготовки диссертации сформулирован ряд теоретических положений о месте взрывотехники в структуре криминалистической техники, разработаны практические рекомендации и программа стажировки, которые базируются как на обобщении существующих теоретических разработок, так и на результатах проведенных автором исследований.

Предложенные автором некоторые выводы исследования, вошли как составные элементы в учебный процесс Классического частного университета.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, специалист-взрывотехник, криминальный взрыв, взрывотехника.

SUMMARY

Bukhanchenko A.A. Features of crime incident place investigation by explosion specialist. – Manuscript

Ph. D. Thesis for obtaining a science degree of jurisprudence candidate in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; judicial expertise; investigation and search activities. – Academy of management Ministry of Internal Affairs, Kyiv, 2010.

The thesis is devoted to improvement and solution of crime explosion place investigation by explosion specialist and preliminary research of explosion traces for further identification of circumstances, criminal and explosion prevention.

Existing law rules and criminalistics theory in crime place investigation, preliminary analyses of real evidence in criminal cases related to explosion are the

basis for theoretical and practical fundamentals in criminal explosion place and features analyses by explosion specialist.

Key words: crime place investigation, explosion specialist, criminal explosion, explosion field.